

УДК 378.091.31:376 – 056.313

О.В. Ільченко
alina_maiskaia@mail.ru

**АКТИВНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ ЯК УМОВА
ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ
ДЕФЕКТОЛОГІВ-ЛОГОПЕДІВ**

Ilchenko O.V. Active forms of training as a condition of becoming a professional future pathologists, speech therapists / O.V. Ilchenko // Actual problems of the correctional education: Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Issue 5.- Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015.– P. 132–141

О.В. Ільченко. Активні форми навчання як умова професійного становлення майбутніх дефектологів-логопедів. Зростання потреби суспільства в новій якості освіти, усвідомлення важливості фундаментальних знань спонукають учених займатися вивченням процесу професійного становлення майбутнього

© Ільченко О.В.

дефектолога-логопеда, визначення професійно значущих якостей фахівця, серед яких особливе ваги набуває професійно-педагогічна компетентність.

Потрібно зовсім інший підхід до організації навчання фахівців, потрібна також і інша система взаємин і взаємодій між викладачем і студентом.

Отже саме інноваційне навчання створює умови професійного зростання студента як дефектолога-логопеда. Інноваційне навчання повно реалізуються за допомогою методів активного навчання, основна ідея яких – це активізація та актуалізація соціально-особистісного потенціалу студентів в організованому взаємодії.

Активне навчання – являє собою таку організацію і ведення навчального процесу, яка спрямована на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів. Активні методи навчання – методи, що стимулюють пізнавальну діяльність майбутніх спеціалістів, вони будуються в основному на діалозі, передбачає вільний обмін думками про шляхи вирішення тієї чи іншої проблеми, характеризуються високим рівнем активності студентів. Саме таке навчання зараз загальноприйнято вважати «найкращою практикою навчання».

Активне навчання має великий вплив на підготовку студентів – дефектологів до майбутньої професійної діяльності, озброює студентів основними знаннями, необхідними фахівцеві в його кваліфікації, формує професійні вміння та навички, тому що для практики необхідна теорія, а для теорії практика.

Ключові слова: активне навчання; активні форми навчання; соціально-психологічний тренінг; аналіз конкретних ситуацій; рольова гра; ділова гра; «мозковий штурм»; відео метод.

О.В. Ільченко. Активные формы обучения как условие профессионального становления будущих дефектологов-логопедов. Потребности общества в новом качестве образования, осознание важности фундаментальных знаний побуждают ученых заниматься изучением процесса профессионального становления будущего дефектолога-логопеда, определения профессионально значимых качеств специалиста, среди которых особое значение приобретает профессионально-педагогическая компетентность. Требуется совершенно иной подход к организации обучения специалистов и другая система взаимоотношений и взаимодействий между преподавателем и студентом.

Итак именно инновационное обучение создает условия профессионального роста студента как дефектолога-логопеда. Инновационное обучение полностью реализуются с помощью методов

активного обучения, основная идея которых – это активизация и актуализация социально-личностного потенциала студентов в организованном взаимодействии. Активное обучение – представляет собой такую организацию и ведение учебного процесса, которая направлена на всестороннюю активизацию учебно познавательной деятельности студентов.

Активные методы обучения – методы, стимулирующие познавательную деятельность будущих специалистов, они строятся в основном на диалоге, предусматривает свободный обмен мнениями о путях решения той или иной проблемы, характеризуются высоким уровнем активности студентов. Именно такое обучение сейчас общепринято считать «лучшей практикой обучения». Активное обучение имеет большое влияние на подготовку студентов – дефектологов к будущей профессиональной деятельности, вооружает студентов основными знаниями, необходимыми специалисту в его квалификации, формирует профессиональные умения и навыки, так как для практики необходима теория, а для теории практика.

Ключевые слова: активное обучение; активные формы обучения: социально-психологический тренинг, анализ конкретных ситуаций; ролевая игра; деловая игра; «мозговой штурм»; видео метод.

Зростання потреби суспільства в новій якості освіти, усвідомлення важливості фундаментальних знань, загальнолюдських цінностей, пріоритету освіти і виховання перед іншими сферами культури спонукають учених займатися вивченням процесу професійного становлення майбутнього дефектолога-логопеда, визначення професійно значущих якостей фахівця, серед яких особливе ваги набуває професійно-педагогічна компетентність.

У зв'язку з цим традиційна схема навчання, коли студентам передавалися готові знання, виявляється мало ефективною. Не завжди закріплення теоретичних знань і їх використання в практичній діяльності здійснюються одночасно з їх отриманням. Як показує практика, в більшості випадків передача готових знань не завжди спонукає людину до готовності і здатності виявляти і аналізувати проблеми і визначати самостійно шляхи їх вирішення.

Потрібно зовсім інший підхід до організації навчання фахівців, потрібна також і інша система взаємин і взаємодій між викладачем і студентом.

Ефективність формування професійно значущих якостей майбутніх педагогів-дефектологів забезпечується спрямованістю всього навчально-виховного процесу педагогічного вузу на засвоєння професійних знань, умінь і навичок, переробкою навчальних програм дисциплін загальнопрофесійного блоку з урахуванням сучасних вимог

до рівня професійної підготовки педагога-дефектолога, розробкою курсів за вибором, сприяють формуванню професійно значущих якостей, побудовою системи формування професійно значущих якостей на основі активних методів навчання, використання інформаційних освітніх програм і контекстно-модульного навчання.

Інноваційне навчання формує якості майбутніх дефектологів, що дозволяють йому активно і творчо мислити і діяти, розвиватися і вдосконалюватися. Крім того, інноваційне навчання створює умови, що мають студентам можливість займати ініціативну позицію в навчальному процесі, засвоювати навчальний матеріал за допомогою активного діалогу, здійснювати самостійний творчий пошук відповідей на основі наявного досвіду з одночасним збагаченням його.

Ми вважаємо, що перераховані особливості інноваційного навчання повно реалізуються за допомогою методів активного навчання, основна ідея яких – це активізація та актуалізація соціально- особистісного потенціалу студентів в організованому взаємодії.

Активне навчання – являє собою таку організацію і ведення навчального процесу, яка спрямована на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою широкого, бажано комплексного, використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно-управлінських засобів (В. Кругліков).

Отже, високі темпи розвитку світової економіки, що стрімко змінюються вимоги до випускнику вузу, великий обсяг інформації, необхідної для засвоєння до кінця навчання, змушують використовувати у вузівському освіту різні методи активного навчання.

Активні форми навчання – форми, що стимулюють пізнавальну діяльність майбутніх спеціалістів, вони будуються в основному на діалозі, передбачає вільний обмін думками про шляхи вирішення тієї чи іншої проблеми, характеризуються високим рівнем активності студентів. Саме таке навчання зараз загальноприйнято вважати «найкращою практикою навчання».

Свій внесок у розвиток активних методів навчання внесли А. Матюшкін, Т. Кудрявцев, М. Махмутов, І. Лернер, М. Леві. Дослідження показують, що саме на активних заняттях – якщо вони орієнтовані на досягнення конкретних цілей і добре організовані – студенти часто засвоюють матеріал найбільш повно і з користю для себе. Фраза «найбільш повно і з користю для себе» означає, що студенти думають про те, що вони вивчають, застосовують це в ситуаціях реальному житті або для подальшого навчання і можуть продовжувати вчитися.

Навчання, яке можна використовувати, навчання, яке є довговічним, –це набагато більш ефективно додаток часу педагога і засобів суспільства, ніж навчання, яке залишає студентів пасивними, яке

стомлює викладача одноманітністю і яке незабаром забувається, тому що воно не використовується на практиці і не розвивається.

Можливості різних методів навчання в сенсі активізації навчальної діяльності різні, вони залежать від природи і змісту відповідного методу, способів їх використання, майстерності педагога.

Активне навчання має великий вплив на підготовку студентів – дефектологів до майбутньої професійної діяльності, озброює студентів основними знаннями, необхідними фахівцеві в його кваліфікації, формує професійні вміння та навички, тому що для практики необхідна теорія, а для теорії практика. У результаті використання активних методів у вузівському навчальному процесі підвищується емоційний відгук студентів на процес пізнання, мотивацію навчальної діяльності, інтерес на оволодіння новими знаннями, вміннями та практичне їх застосування.

Активізація навчання може йти як через вдосконалення форм і методів навчання, так і по шляху вдосконалення організації та управління навчальним процесом або державної системи освіти. Умовою досягнення серйозних позитивних результатів вважається активну участь у процесі активізації як викладацького, так і управлінської ланки вузу і відповідальних державних структур, тобто всіх суб'єктів навчального процесу, і можливо більш широке використання ними різних засобів і методів активізації.

Відмінними рисами активного навчання є: активізація розумової діяльності студента шляхом формування спеціальних умов, що сприяють його активізації незалежно від його бажання. Стійкість і безперервність активної розумової діяльності учасників навчання шляхом подовження часу одноразової активної включення, або ж спонтанної, але дуже глибокої роботою думки, що дозволяє зберігати активність протягом деякого перерви між активною роботою.

Формування навичок самостійної, творчої вироблення управлінських рішень в умовах ігрового імітаційного моделювання, підвищеної мотивації та емоційності учнів.

Перманентні взаємні комунікації студентів і викладачів, розвиваючи обидві сторони з рефлексивних позицій.

Дамо коротку характеристику основних активних методів навчання, що мають особливу цінність для вищих навчальних закладів.

Аналіз конкретних ситуацій (case-study) – ефективний метод активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Кейс – це опис реальної ситуації або «моментальний знімок реальності», «фотографія дійсності».

Розрізняють декілька видів ситуацій:

1. Ситуація – проблема являє собою опис реальної проблемної ситуації. Мета студентів: знайти рішення ситуації або прийти до висновку про його неможливість.

2. Ситуація – оцінка описує становище, вихід з якого вже знайдений. Мета: провести критичний аналіз прийнятих рішень, дати мотивований висновок з приводу представленої ситуації та її вирішення.

3. Ситуація – ілюстрація представляє ситуацію і пояснює причини її виникнення, описує процедуру її вирішення. Мета: оцінити ситуацію в цілому, провести аналіз її вирішення, сформулювати питання, висловити згоду – незгоду.

4. Ситуація – випередження описує застосування вже прийнятих раніше рішень, у зв'язку з чим ситуація носить тренувальний характер, служить ілюстрацією до тієї чи іншої теми. Мета: проаналізувати дані ситуації, знайдені рішення, використавши при цьому набуті теоретичні знання.

Грамотно виготовлений кейс провокує дискусію, прив'язуючи студентів до реальних фактів, дозволяє промоделювати реальну проблему, з якою надалі доведеться зіткнутися на практиці. Крім того, кейси розвивають аналітичні, дослідницькі, комунікативні навички, виробляють вміння аналізувати ситуацію, планувати стратегію і приймати управлінські рішення.

Кейс-метод протиставляється традиційному лекційному методу і асоціюється, передусім, з відкритою дискусією. У кейс-методі передбачається, що викладач керує обговоренням проблеми, представленої в кейсі, а самі кейси можуть бути представлені студентам в самих різних видах: друкованому, відео, аудіо, мультимедіа.

Рольова гра – імітаційний ігровий метод активного навчання, характеризується наступними ознаками: наявність завдання і розподіл ролей між учасниками її рішення. Приклад: за допомогою даного методу може бути імітовано батьківські збори; взаємодія учасників першого заняття. Кожен з учасників у відповідності зі своєю роллю може погоджуватися чи не погоджуватися з думкою інших учасників, висловлювати свою думку тощо. Введення викладачем в процес заняття коригувальних умов. Так, викладач може перервати обговорення і повідомити деякі нові відомості, які потрібно врахувати при вирішенні поставленого завдання, спрямувати обговорення в інше русло тощо. Оцінка результатів обговорення та підведення підсумків гри викладачем і учасниками. Розігрування ролей є достатньо ефективним методом вирішення організаційних, управлінських і економічних завдань циклу соціально-економічних дисциплін і вимагає значно менших витрат і засобів, ніж ділові ігри.

Ділова гра представляє собою форму відтворення предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності фахівця, моделювання таких систем відносин, які характерні для цієї діяльності як цілого[2, с.133].

За допомогою знакових засобів (мова, графіки, таблиці) у діловій грі відтворюється професійна обстановка, подібна за основним

сутнісним характеристикам з реальною. Разом з тим, у діловій грі відтворюються лише типові, узагальнені ситуації в стислому масштабі часу. Наприклад, екзаменаційна сесія може бути розіграна за одне ігрове заняття, а розробка перспективного плану розвитку заходу – за період від одного ігрового заняття до одного дня.

«Мозковий штурм» відноситься до ефективних методів активізації колективної творчої діяльності. Ідея методу заснована на тому, що критика і боязнь гальмують мислення, сковують творчі процеси. Враховуючи це, було запропоновано розділити в часі висунення гіпотез і їх критичну оцінку. Проводити ці два процеси повинні різні люди.

Соціально-психологічний тренінг, метою якого є формування відсутніх навичок і вмінь у поведінці. Ця форма групової роботи дозволяє працювати з життєвими ситуаціями.

У ході тренінгу розвивається група надає дію на кожного члена групи у трьох площинах: пізнавальний – учасник групи усвідомлює, як його звичне поведінку і способи відносин дозволяють вирішувати ситуації, осмислює причини своєї поведінки і розуміє, як надалі більш ефективно вести себе в подібних ситуацій; емоційний – учасник тренінгу, підтриманий іншими членами групи, усвідомлює свої психологічні захисні механізми, коригує відносини з іншими, змінює емоційне ставлення до себе, і, як результат, підвищується його самоповага, стабілізується самооцінка; поведінковий – учасник групи виробляє адекватні ситуації, способи поведінки.

Відео метод – метод використання джерел екранного викладення інформації (відеокамери, навчального телебачення, комп'ютерів тощо). Відео-метод служить не тільки для піднесення знань, але і для їх контролю, закріплення, повторення, узагальнення, систематизації.

Словом «відеотренінг» позначають тренінг, заснований на використанні відеозапису. У практиці поєднуються два основні способи застосування відеозапису в навчальних цілях: показ готових відеоматеріалів і використання запису по ходу виконання завдань, її перегляд і аналіз.

Такий перегляд замінює лекцію, демонстрацію слайдів, виступи запрошених експертів, екскурсії. До його достоїнств відносяться наочність, інформаційна ємність і насиченість.

У ході використання відеозворотного зв'язку матеріалом для перегляду та аналізу стають дії самих учасників. Відеозворотній зв'язок допомагає учасникам здійснити перехід від безпосереднього прожитого досвіду до його осмислення, рефлексії, вона дозволяє напряму звернутися до власного досвіду, використовувати його як матеріал, який аналізується, переглядається і перебудовується в ході тренінга. Таким чином, поряд з використанням традиційних методів навчання, викладачеві необхідно використовувати спеціальні інтерактивні педагогічні технології, які передбачають створення

організаційно-педагогічних умов для ефективного педагогічного взаємодії (співпраці) педагогів і студентів.

Однією з форм активного навчання педагогів-дефектологів у Комунальному закладі є створення гуртка дефектолога-логопеда «Майбутній дефектолог», мета якого – формування професійної компетентності у студентів – майбутніх дефектологів в процесі предметного навчання.

Завданнями гуртка є: створення навчального середовища з «зануренням» у проблематику спеціальної педагогіки, психології, логопедії, що дозволяє формувати ціннісне ставлення до майбутньої професії; розвиток у студентів – майбутніх дефектологів мотивації до проектної діяльності у процесі вивчення дисциплін предметного блоку; сприяння становлення молодіжного професійного співтовариства; знайомства з новими ідеями в сучасних наукових дослідженнях у сфері спеціальної освіти та суміжних з ним галузях наук; здійснення розробки та апробування нових форм організації та проведення наукових, навчальних та практичних заходів.

На наш погляд, організація гуртка не тільки сприяє взаємодії студентів – майбутніх дефектологів-логопедів, викладачів і педагогів-практиків, обговоренню актуальних проблем сучасної спеціальної педагогіки і психології (дефектології), але і дозволяє розвивати спеціальні компетенції, формувати ціннісне ставлення до майбутньої професії.

Основними формами навчання у процесі діяльності гуртка є лекції, тренінги, «відеотренінг», соціально-психологічний тренінг, майстер-класи, творчі зустрічі та вечори, ділові ігри тощо.

Відмінна риса гуртка майбутніх дефектологів-логопедів – навчання в неформальній обстановці, але при повному дотриманні навчального плану. Коли на занятті зустрічаються майбутні і практикуючі дефектологи і розглядають особливості організації допомоги дітям з порушенням мовлення, виникає безліч проблем і питань, які кожен фахівець вузького профілю бачить по-своєму. Після обговорення, зіткнення різних точок зору, «мозкового штурму», роз'яснення наставників приходить розуміння теоретичного матеріалу, усвідомлення необхідності вивчення суміжних галузей знань. Студенти усвідомлюють, як можна збагатити свою практику, запозичивши нові методи і прийоми.

Серед традиційних заходів, що проводяться відзначаються проекти «Об'єктивний Ресурс» (конкурс фотографії), «Дефектологічний брейн-ринг», майстер-класи провідних викладачів та практикуючих фахівців Харківської області.

Навчання в рамках гуртка дозволяють студентам безпосередньо брати участь у реальній діяльності. Застосовуючи як неімітаційні, так і імітаційні методи, викладачі створює умови для того, щоб майбутні

дефектологи-логопеди вчилися самостійно планувати навчальну діяльність, організовувати навчальний співробітництво з однолітками і педагогами. Крім того, в рамках гуртка студентам надається можливість оволодіти навичками дослідницької та проектної діяльності (визначення цілей і завдань, планування проведення дослідження, формулювання гіпотез і плану їх перевірки; здійснення спостережень і експериментів, використання кількісних і якісних методів обробки та аналізу отриманих даних; побудова доказів щодо висунутих гіпотез та формулювання висновків; представлення результатів дослідження в заданому форматі, складання тексту звітів та презентації з використанням інформаційних і комунікаційних технологій). Студенти – беруть активну участь у вузівських, регіональних та міжнародних наукових конференціях. Результати студентських досліджень є публікація статей, участь у студентських наукових конкурсах.

Виховний ефект таких заходів полягає в тому, що при їх використанні студенти отримують досвід продуктивно спілкуватися і взаємодіяти з колегами по спільній діяльності, враховувати позиції іншого, ефективно вирішувати конфлікти. Працюючи в команді, майбутні педагоги-дефектологи вчаться відстоювати свою позицію, толерантно ставитися до чужої думки, приймати відповідальність за себе і команду. Така робота дає можливість формувати у студентів такі соціально значущі якості особистості студента, як самостійність, активність, ініціативність, наполегливість, відповідальність.

Отже перераховані вище методи активного навчання при навчанні студентів дозволяють зробити висновок про їх значну роль, яка полягає у формуванні та розвитку у майбутніх дефектологів-логопедів універсальних навчальних дій і грають ключову роль як для досягнення успіху у професійній та громадській діяльності, так і для забезпечення гармонії особистості.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5–9. ; **2. Дьяченко М. И.** Психология высшей школы: учебное пособие [для вузов] / М. И. Дьяченко, А. А. Кандыбович. – Мн.: Изд-во БГУ, 1981. – 383 с. ; **3. Методология** и методика исследования проблем самовоспитания. – Рязань: З. РГПИ, 1978. – 144 с. ; **4. Сияк В. А., Аксёнова А. К.** Из опыта современной подготовки учителей-дефектологов в системе заочного обучения/ В. А. Сияк, А. К. Аксёнова А. К. Дефектология. 1974. № 2. С. 63-67.; **5. Шпак В. П.** Организация самообразования студентов педагогических вузов: 5. дисс. канд. пед. наук: 13.00.01 – теория и история педагогики/ В. П. Шпак. – Харьков, 1994. – 158 с.

Spysok vykorystanyh dzerel

1. **Andrushchenko V.** Modernizatsiya pedahohichnoyi osvity Ukrayiny v konteksti Bolons'koho protsesu / V. Andrushchenko // Vyscha osvita Ukrayiny. – 2004. – # 1. – S. 5–9. ; 2. **D'yachenko, M. Y.** Psykholohyya vysshey shkolы: uchebnoe posobyе [dlya vuzov]/ M. Y. D'yachenko, A. A. Kandybovych. – Mn.: Yzd-vo BHU, 1981. – 383 s.; 3. **Metodolohyya** y metodyka yssledovanyya problem samovospytanyya. – Ryazan': 3. RHPY, 1978. – 144 s. ; 4. **Synyak V. A., Aksënova A. K.** Yz opыta sovremennoy podhotovky uchyteley-defektolohov v systeme zaochnoho obuchenyya// Defektolohyya. 1974. № 2. S. 63-67.; 5. **Shpak, V. P.** Orhanyzatsyya samoobrazovanyya studentov pedahohycheskykh vuzov: 5. dyss. kand. ped. nauk: 13.00.01 – teoryya y ystoryya pedahohyky/ V. P. Shpak. – Khar'kov, 1994. – 158 s.

O.V. Ilchenko. Active forms of training as a condition of becoming a professional future pathologists, speech therapists.

The growth of the needs of society in a new quality of education, understanding of the importance of fundamental knowledge encourage scientists to study the process of professional formation of the future speech- pathologists, determination of professionally significant qualities of a specialist, including special importance is attached to professional and pedagogical competence.

Necessary to have different approach to the organization of education specialists is also required and a different system of relations and interaction between teacher and student.

So, innovative teaching provides conditions for professional growth of the student as speech-pathologists. Innovative teaching is fully realized using methods of active teaching, the basic idea of which – activation and updating social and personal potential of students in an organized interaction.

Active teaching – is organization and management of the cognitive process, which aimed at the full activation of educational and cognitive activity of students.

Methods of active teaching – methods that stimulate cognitive activity of future specialists, it is based on dialogue, which involves free exchange of views about how to solve a particular problem, characterized by a high level of activity of students. Such teaching now generally accepted «best practice of learning».

Active teaching has a great influence on students teaching for their future professional activity, gives students the basic knowledge required for qualification, and forms professional skills, because for the practice is necessary theory, and for the theory – practice.

Key words: active learning, active learning methods: the socio-psychological training, case studies, role play, role play, «brainstorming», the video method.

Отримано 6.02.2015 р.